

слідчим підрозділам, використовуючи свої посадові зв'язки. При цьому гостро відчувається брак знань з механізму вчинення злочинів у сфері підприємництва, методико-криміналістичних розробок розслідування сукупності цих злочинів. Дослідження цих проблем є одним з напрямків підвищення ефективності оперативно-слідчої діяльності у боротьбі з економічною злочинністю.

Список літератури: 1. Звіт перед українським народом про оперативно-службову діяльність ОВС України в 2000р.// Іменем Закону. № 4, 26.01.2001. 2. Волобуєв А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємства. Навчальний посібник. /За ред. проф. О.М.Бандурки. Х., 2000. 3. Матусовський Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Х., 1999. 4. Білецький В. Фіктивне підприємство і економічна злочинність // Право України, 1997, № 5. 5. Український клондайк економічних злочинів // Юридичний вісник України. 2000р. № 9. 6. Іщенко О. Податківці у наступі, або Три кити серед неплатників податків (за матеріалами брифінгу ДПАУ) // Юридичний вісник України. 2000р., № 12. 7. Волобуєв А.Ф., Золотухін І.І., Литвинов О.В. Характеристика розкрадань майна, що вчиняються в небанківських фінансових установах. Луганськ, 1998. 8. Узагальнення судової практики в кримінальних справах про злочини посадових осіб довірчих товариств, страхових товариств та інших небанківських структур, що залучали кошти громадян // Юридичний вісник України. 2000р., № 28. 9. Кваліфікація створення фіктивного підприємства // Юридичний вісник України. 2000р., №5. 10. Звіт перед українським народом (Про оперативно-службову діяльність ОВС України в 1999р.) // Іменем Закону, № 51, 1999. 11. Как украсть миллион. Сколько и как воруют карточные мошенники // Бизнес, 2000г., №48; 12. Нуждин А.М. О механизме совершения криминальных банкротств // Современные проблемы криминалистики: Труды Академии управления. М., 1998.

Надійшла до редколегії 13.03.2001р.

*Р. Л. Степанюк,
ад'юнкт каф. криміналістики
Нац. ун-ту внутр. справ*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМИ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Злочинні порушення бюджетного законодавства, відповідальність за вчинення яких передбачено ст. ст. 80³ та 80⁴ Кримінального кодексу України, набувають все більшого розповсюдження та спричиняють великих матеріальних збитків державі. Тільки у 2000 році за даними МВС було викрито понад 5,1 тис. злочинів, пов'язаних з корисливими посяганнями на бюджетні кошти. Загальна сума викрадених та використаних не за цільовим призначенням бюджетних коштів склала понад 253 млн грн. [1]. За інформацією Головного Контрольно-ревізійного управління проведеними протягом цього ж року ревізіями лише у бюджетних установах і організаціях виявлено фактів незаконного і не за цільовим призначенням витрачання бюджетних коштів на загальну суму 691,9 млн

грн., що у 1,4 рази перевищує показник 1999 року [2]. У зв'язку з цим боротьба з вказаними правопорушеннями залишається серед пріоритетних для органів внутрішніх справ.

Успішне розслідування злочинних порушень бюджетного законодавства потребує особливо ретельної організації з-за досить специфічного предмету посягання та складного механізму вчинення цих злочинів. Зокрема, тут завжди виникає потреба в широкому використанні спеціальних пізнань з області бухгалтерського обліку, фінансового права та деяких інших. Цей аспект не завжди враховується слідчими при плануванні розслідування у цих справах. Без допомоги спеціалістів слідчий просто не в змозі зібрати достатньо доказів і дати їм кваліфіковану оцінку. Це обумовлено складністю розуміння особливостей порядку використання бюджетних коштів та документального оформлення операцій з ними, недосконалістю бюджетного законодавства.

Спеціальні знання слідчий може використовувати як у процесуальних, так і в непроцесуальних формах, а саме, у вигляді: а) отримання консультацій з різних питань; б) проведення ревізії; в) залучення спеціаліста для участі в проведенні окремих слідчих дій; г) проведення експертиз.

Консультації є найбільш розповсюдженою формою непроцесуальної допомоги слідчому з боку обізнаних осіб. Аналіз практики розслідування злочинних порушень бюджетного законодавства та анкетування слідчих дає можливість підтвердити справедливість такого ствердження і для цих злочинів. Консультації у названій категорії кримінальних справ слідчий може отримувати для вирішення досить широкого кола питань. Частіше за все, при розслідуванні консультації отримують у наступних випадках.

1. Роз'яснення положень нормативних актів, які регулюють відносини у сфері бюджетного регулювання. З цією метою доцільно звертатись до фахівців у галузі фінансового права.

2. Ознайомлення зі спеціальними питаннями стосовно особливостей порядку виділення та використання бюджетних коштів у даному державному органі, установі, організації чи на підприємстві. Надати таку консультативну допомогу можуть ревізори, які проводили ревізію, а також службові особи органів Державного казначейства або фінансових органів.

3. Ознайомлення зі спеціальними питаннями стосовно порядку ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності у даному органі чи установі. Найчастіше по таку допомогу звертаються до ревізорів, які проводили ревізію чи перевірку в даному органі, або до працівників фінансових органів даної чи подібної установи.

4. Роз'яснення акту ревізії та допомоги при оцінці висновків ревізорів. Нерідко висновки, які наведені в акті ревізії, не зовсім зрозумілі слідчому. Для їх роз'яснення доцільно звернутись до ревізорів, які склали цей акт, або до будь-яких спеціалістів в області бухгалтерського обліку. Допомога спеціаліста-бухгалтера може знадобитися слідчому і

для оцінки висновків ревізора. Безумовно, якщо слідчий володіє основами бухгалтерського обліку, то він і сам спроможний критично оцінити висновки ревізії. Однак, як вказують вчені, і в таких випадках попередній обмін думками слідчого та бухгалтера по окремих пунктах акту ревізії або іншого документа дозволяє слідчому переконатися в правильності аналізу отриманої ними інформації [3, с. 15-16].

Крім того, може виникнути потреба в одержанні додаткових відомостей у галузі будівництва (якщо бюджетні кошти використовувались злочинцями для фінансування витрат на будівництво), банківської справи (при розслідуванні фактів порушень бюджетного законодавства з кредитними коштами) тощо.

5. Одержання допомоги у підготовці проведення окремих слідчих дій. Для вирішення цих завдань можливе залучення в якості консультантів різних спеціалістів, зокрема, інженерів, економістів, бухгалтерів, криміналістів.

Наприклад, при вирішенні питання про призначення ревізії або судово-бухгалтерської експертизи, спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку може надати допомогу слідчому у правильному формулюванні запитань ревізору чи експерту, враховуючи реальні можливості цих дій. Крім того, спеціаліст іноді може підказати слідчому послідовність проведення слідчих дій у справі та допомогти у виборі тактичних прийомів, які доцільно застосувати при проведенні певної слідчої дії.

Ревізія як непроцесуальна форма використання спеціальних знань, застосовується практично в усіх випадках розслідування злочинних порушень бюджетного законодавства. Документальна ревізія є однією з найвагоміших форм фінансово-економічного контролю за господарською діяльністю підприємств, установ та організацій, які повністю фінансуються з бюджету, або одержують бюджетні кошти. Без цієї форми документального контролю жодна кримінальна справа про злочинні порушення бюджетного законодавства не тільки не може бути успішно завершена, а й у більшості випадків не може бути й порушена.

На стадії порушення кримінальної справи про такі злочини в залежності від підстав проведення ревізії можна виділити дві типові ситуації: 1) ревізія проводиться за ініціативою контролюючих органів; 2) ревізія проводиться за зверненням правоохоронних органів.

У *першій ситуації* ревізія проводиться у плановому чи позаплановому порядку без участі правоохоронних органів. При виявленні такою ревізією фактів порушень бюджетного законодавства її матеріали передаються до правоохоронного органу для прийняття подальшого рішення. Такі ревізії проводяться контрольно-ревізійними підрозділами міністерств, інших центральних органів виконавчої влади (внутрішні ревізії); контрольними підрозділами підприємств (внутрішні перевірки); Рахунковою Палатою Верховної Ради України (ревізії порядку витрачання коштів Державного бюджету); контрольними органами місцевих рад (перевірки витрачання коштів місцевих бюджетів); органами державної контрольно-ревізійної служби України.

У другій ситуації ревізія призначається з ініціативи правоохоронних органів (наприклад, коли повідомлення про скоєння даного виду злочину містяться у пресі, або є оперативні дані про такі діяння). У таких випадках ревізія проводиться лише відповідним органом Державної контрольно-ревізійної служби. Порядок призначення та проведення ревізії за ініціативою правоохоронних органів урегульовані Інструкцією про організацію проведення ревізій і перевірок органами державної контрольно-ревізійної служби в Україні за зверненнями правоохоронних органів затвердженою Наказом ГоловкиРКУ від 26 листопада 1999 р. № 107.

Для вирішення питання про призначення ревізії до порушення кримінальної справи керівник відповідного правоохоронного органу повинен підписати письмове звернення до контрольно-ревізійної служби, в якому наводиться обґрунтування для проведення ревізії і формулюються конкретні питання ревізору. При цьому, згідно з п. 1.3 вказаної Інструкції можуть призначатись ревізії господарської діяльності як установ, підприємств або організацій, що фінансуються з бюджету, так і суб'єктів підприємництва щодо використання позик та кредитів, гарантованих коштами бюджетів або цільового використання коштів державних позабюджетних фондів.

Після порушення кримінальної справи ревізія може бути призначена за відповідною постановою прокурора або слідчого.

Залучення спеціаліста до проведення окремих слідчих дій є процесуальною формою використання спеціальних знань у розслідуванні (ст. 128¹ КПК). У літературі зазначається, що необхідність участі спеціаліста в проведенні певної слідчої дії (допиту, виїмки, обшуку тощо) виникає при: 1) відсутності відповідних спеціальних знань та навичок у слідчого; 2) недостатньому оволодінні слідчим прийомами та засобами швидкого та доброякісного виконання тієї чи іншої роботи, яка потребує спеціальних пізнань та навичок; 3) необхідності з етичних або тактичних міркувань доручити здійснення певних дій саме спеціалісту; 4) одночасному застосуванні низки засобів криміналістичної техніки; 5) необхідності виконати великий обсяг роботи, яка потребує спеціальних пізнань та навичок [4, с. 12].

Узагальнення досвіду розслідування злочинних порушень бюджетного законодавства дає підстави для висновку, що при проведенні слідчих дій у цих справах потреба у залученні спеціаліста виникає частіше, ніж це фактично робиться. Саме проведення ряду слідчих дій без залучення спеціаліста є причиною упущень, коли не всі документи вилучаються при виїмці, значно більше часу витрачається на проведення допитів, самі допити проводяться некваліфіковано тощо.

Процесуальною формою використання спеціальних знань у розслідуванні є також *призначення експертиз*. У кримінальних справах про злочини, пов'язані з порушеннями бюджетного законодавства, нерідко виникає потреба у призначенні криміналістичних (почеркознавчої, технічної експертизи документів тощо), а також бухгалтерської, товарознавчої, інженерно-технічної, будівельно-технічної та інших видів експертиз. На

теперішній час у призначенні економічних експертиз допускається багато помилок, які свідчать про незнання слідчими можливостей цих експертиз. Наприклад, нерідко слідчими призначається судово-бухгалтерська експертиза тільки для того, щоби одержати роз'яснення змісту нормативних актів, які регулюють ті чи інші бюджетні відносини. Зрозуміло, що такі питання виходять за межі компетенції експерта-бухгалтера.

Широкое та ефективне використання спеціальних знань у справах про зловживання з бюджетними коштами, налагодження тісної взаємодії з спеціалістами є лише одним, але найбільш значущим аспектом організації розслідування злочинів вказаного виду.

Список літератури: 1. Звіт перед українським народом (про оперативно-розшукову діяльність органів внутрішніх справ України у 2000 році) //ФОРПОСТ. № 1. 2001. 2. Урядовий кур'єр. 27 січня 2001 р. № 16. 3. Сорокотягин И.Н. Специальные познания в расследовании преступлений. Ростов. 1984. 4. Ищенко П.П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты). М., 1990.

Надійшла до редколегії 14.03.2001р.

*В. І. Теремецький,
здобувач каф. кримінального процесу
Нац. ун-ту внутр. справ*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Конституція України надає кожній особі при необхідності і у випадках, передбачених законом право скористатися допомогою захисника, участь якого у кримінальному процесі дає можливість особі повністю реалізувати своє право на захист.

Деякий час у КПК України діяло положення ч. 1 ст. 44, відповідно до якого, у якості захисників підозрюваних, обвинувачених і підсудних допускалися особи, які мали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. А зі згоди підсудного допускалися до участі у справі близькі родичі, опікуни або піклувальники.

16 листопада 2000 р. Конституційний Суд України (далі – КСУ) ухвалив рішення щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (далі – КУ) (справа про право вільного вибору захисника), яким визнав неконституційним згадане вище положення ч. 1 ст. 44 КПК України. Ця подія, значною мірою, вплинула на подальший розвиток кримінального процесу у нашій державі.

Право вільного вибору захисника – це одна з важливих гарантій інституту забезпечення обвинуваченому права на захист та невід'ємна складова частина всього комплексу прав учасників кримінального процесу.